

Pünkösöd

A pünkösöd húsvéthoz igazodó mozgó ünnep, mely ötven nap után követi húsvétot, rendszerint május 10–13. között, amikor a keresztény egyház a szentlélek eljövetelét ünnepli. A háromszéki római katolikusok az ünnep szombatján minden évben cselekvően részt vettek a Csíksomlyón megszervezett búcsúban. Felső-Háromszék csoportjai a Katrosán, Kászonokon és a Nyerges-tetőn át gyalogoltak Csíksomlyó felé, ahonnan csak vasárnap indultak vissza.

Tamás István krónikás feljegyzései szerint Kézdiszentlélekről a 20. század első felében évente még 100-150 személy is jelentkezett a gyalogos zarándoklatra. A Perkő aljában fekvő faluból rendszerint már csütörtök hajnalban indultak útra a helybéli kántor, ritkábban a plébános vezetésével. A csoport élén általában két keresztet és egy lobogót is vittek. A vártemplomban előbb elbúcsúztatták őket, majd a falubeli nép egészen a helység csiki kijáratáig kísérte őket, ahol rövid ideig megálltak, együtt imádkoztak és énekeltek, majd a lelkész megáldotta és elbúcsúztatta őket. Szombaton részt vettek a nagybúcsúban, éjjel pedig a kegyhely fölötti hegytetőn imádkoztak, ott várták, hogy reggel a naphól galamb képében felreppenjen a szent lélek. Hagyományosan csak vasárnap reggel, közvetlenül a szentáldozás után indultak vissza háromszéki falujukba. A vidék vallásos tradíciói szerint Kézdiszék búcsús csoportjait mindig a szentlélekiek vezették.¹ Az esztelneki búcsús csoport belső rendjére az úgynevezett *bíró* vigyázott. A faluban többször megtörtént, hogy nem a felnőtt férfiak, hanem a legények közül választották a csoport vezetőjét.²

A magyar nyelvterület nagyobb részén a kisebb gyermekek pünkösdkor lakodalmas menetet utánozva, menyasszonynak és vőlegénynek felöltözött alakoskodóval az élen, alkalomhoz illő rítuséneket dalolva vonultak végig a település utcáin. Sok helyen pedig *pünkösdi király- és királynéjárás* élt. Balázs Márton kutatásai szerint a 19. század végén még Háromszéken is élt a pünkösdi király- és királynéjárás. Lemhényben akkor rendszerint 10-12 éves fiúk és lányok vonultak fel ezen a napon a falu utcáin, legszebb ünnepi viseletükben, hajukban pedig színes szalagokkal. A csoport tagjai általában pünkösöd vasárnapján, délután indultak el házról házra, s közben mindenkit meghívtak a templomba. Még szentmise előtt a fiúk és a lányok váltakozva körbe álltak, s a királynét meg a királyt közrefogva, jobbra és balra keringtek, miközben a következő, közismert pünkösdi éneket dalolták Petőfalván:

„Érik a meggyfa,
Hajlik az ága.
Ebben forog szép leánykám,
Akit szeretsz, kapd be.

¹ Tamás 2002. 108–109.

² Gazda K. 1991. 172–173.

Ezt szeretem, ezt kedvelem,
Ez az én édes kedvesem.
Ha pénz volna, pendülne,
Rózsa volna, terülne.

Ég a gyertya, ha meggyújtják,
Mikor a szép táncot járnak.
Járjad, járjad, jó katona,
Hogy dobogjon ez az utca.

Ez az utca szép utca,
Jövendőre bokréta.
Állj ki, Mike Mári!
Kiköte, a kapura kiköte.

Köss ki, Mári máccor is,
Megcsókollak százszor is.
Én kis kertet kerteltem,
Bazsarózsát ültettem.
Szél fuja pántlikámat,
Eső veri kalapomat.
Hilj le borsó, likas korsó.”³

A játék után a gyermekek újból felsorakoztak, és a koszorús pünkösdi királyné vezetésével a templomba vonultak. Annak szentélyében, egyik felől a fiúk, másfelől pedig a lányok foglaltak helyet, s ott rendszerint addig mondták az olvasót, amíg a plébános is megérkezett a vecsernyére.⁴

Tamás István a 20. század közepén Kézdiszentléleken még a következő pünkösdi énekeket is le tudta jegyezni:

„Nem anyától lettél,
Rózsafán termettél,
Piros pünkösöd napján
Hajnalban születted.

A pünkösdi rózsa,
Kihajlott a kocsiótra,
Ha arra jársz, szakíts róla,
Rózsa nélkül ne járj soha.

³ Balázs 1942. 48–49.

⁴ Balázs 1942. 49.

A pünkösdi rózsa,
Kihajlott az útra,
Én édesem, én kedvesem,
Szakíts egyet róla.

Le is szakítottam,
El is szalasztottam,
Tejbe, vajba fürösztöttem,
Akit szeretsz, kapd ki.

Ezt szeretem, ezt kedvelem,
Szép ruhája, szép cipője,
Szép minden mozgása.⁵

Az Orbaiszékhez tartozó Székelypetőfalva utcáin pünkösdkor fiatalok vonultak végig egy zöld ágakkal felkoszorúzott szekérral. A legények, igásállatokhoz hasonlóan, csengőket akasztottak nyakukba, s egy feldíszített szekéren álló legényt járom segítségével húztak. „A többiek hangos eje-huja, ének és zeneszóval kísérik a leányos házakba a menetet. A leányos háznál az asztalon pálinka, bor, kalács és pénz van. A gazdát és a gazdasszonyt kiküldik a házból, s utána holmit előszednek a kamrából. Beszólítatva a háziaknak ki kell váltaniuk a lefoglaltakat, ami után jókedvű áldomás következik, s a legények ismét befogják csengetytűs pajtásaikat, s más házba mennek. Ha nem látják szívesen őket, kigúnyolják a háziakat, s csúfságból fölforgatják az udvart.”⁶

A székelypetőfalvi szokást az első világháború után már nem gyakorolták. Két-három idős ember az 1980-as évek elején még emlékezett arra, hogy a legények rendszerint pünkösdkor vonultak fel, amikor meghívták a lányokat az esti táncmulatságba. A legények egy udvaron rendszerint zöld nyírfa- és fenyőágakkal, virágokkal és színes szalagokkal díszítettek fel egy szekeret. A szekérrúd végére helyezett járomba a keményebb legényeket fogták be, nyakukba pedig csengőket és kolompokat akasztottak. A szekéren álló legény hangos ostorpatogatással hajtotta a „jóságokat”. A szekér után vonultak a többi falubeli legények, a muzsikusz zenészekkel együtt. Elsősorban a leányos házakat látogatták meg, ahol az előkészített favedrekből, *kártyákból* bőségesen öntötték a vizet a zöld ágakkal feldíszített szekérrre. Ha a gazda nem vendégelte meg kellőképpen a csoport tagjait, akkor a legények távolabb cipelték a portáját díszítő kicsi kaput, s a baromfiudvarban fölborogatták a tyúkok ketrecét, titokban, csendben elbontották a gazda szekerét stb.⁷

A 19. század végétől kezdődően különböző tűzoltó egyesületek és fúvós zenekarok alakultak Háromszék mezővárosaiban és falusi településeiben.⁸ Tevékenységük csakhamar azt

⁵ Tamás 2002. 108.

⁶ Balázs 1942. 49.

⁷ Faragó József (sz. 1897) Székelypetőfalva, 1982.

⁸ Tóth 2011.

eredményezte, hogy pünkösöd hajnalán rendszerint fúvószenekarok ébresztették és köszöntötték a polgáriasultabb háromszéki falvak családjait, lakóit. Számos háromszéki település szomszédságában, általában ligetekben vagy erdők szélén, pünkösöd vasárnapján vidám mezei ünnepségeket és mulatságokat szerveztek. A pünkösdi majálisok Háromszéken is fontos párválasztó eseményeknek számítottak, mivel nagyon sok fiatal éppen a pünkösdi bálók, táncmulatságok alkalmával szemelte ki jövődöbelijét. Egészen az 1962-es kollektivizálásig az orbaiszéki falvakban, közvetlenül a vasárnapi ebéd után, muzsikus cigányok látogatták meg a földműves magyar gazdák házáat, ahol épp a legdivatosabb városi hallgatókkal köszöntötték a felkeresett család tagjait. A házigazdák rendszerint itallal, étellel és kisebb pénzüsszegekkel viszonzották a zenészek köszöntését.

A zabolai iparosok a helybeli fúvószenekarral közösen szerveztek erdei majálist a falu fölött magasló Pérászka-hegy egyik tisztásán, egészen az első világháború kitöréséig. Azt követően már csak a Mikesek grófi kastélya fölötti, közelebb fekvő Nyírkertben rendeztek majálissal összekötött táncmulatságot. Pünkösdkor – szintén a Mikes család támogatásával – az iskolások számára a Kancellária-kertben mezei ünnepséget szerveztek. Annak keretében különböző próbákkal (pl. lepényevéssel, zsákba futással, rúdmászással és kötélhúzással) választották ki a legügyesebb gyermekeket, akiket rendszerint süteménnyel és fagyalattal jutalmaztak. A második világháború utáni évtizedekben a helyben élő pedagógusok pünkösdkor már tömeges tornabemutatókat és kerékpárversenyeket szerveztek.⁹

A nagyobb legények május elsején hajnalban sudár nyírfaágakkal díszítették fel a lányok kapuit, házait. Egy második világháború idején, katonák körében végzett felmérés szerint a nyírfaág állítását akkor még ismerték és gyakorolták Kézdiszárzapatokon, Vargyason, Kézdivásárhelyen, Ikafalván, Futásfalván és Székelypetőfalván. Több faluban pedig színes szalagokkal és virágokkal is feldíszítették az ágakat. Futásfalván ilyenkor rendszerint cseresznyefavirággal ékesítették fel a nyírfaakat.¹⁰ A 20. század elejétől kezdődően a polgárosodás hatására még éjjelizenével, szerenáddal is felköszöntötték ilyenkor a lányos házakat.¹¹ A városi kultúra terjedése nyomán a gazdagabb, világjárt, kalapos és nyakkendős legények már gramofonnal szolgáltatnak zenét a hajadon ablakai alatt. Ha egy lány kezéért többen is vetélkedtek, titokban ellopták a vetélytársuk által felállított ágakat, éppen ezért azokat sokszor pirkadatig őrizték, mások pedig nevüket is rávésték vagy ráírták törzsére.

Megjegyezzük, hogy a nyírfaát Háromszéken is különleges tisztelet övezi. Csíksomlyón a pünkösdi búcsú alkalmával annak ágaival érintik meg a kegyszobrot, s az érintkezési mágia alapján az ág attól a pillanattól különleges tulajdonságokkal rendelkezik: betegség- és gonoszúzó eljárásokban használják fel. A vidék katolikus falvaiban felállított és megszentelt úrnapi sátrakból rendszerint hazavittek egy-egy ágat, azokat pedig erős idő,

⁹ Pozsony 2012. 176.

¹⁰ Sági 1970. 247–274.

¹¹ Pethó 2014. 148.

rosszakarató lények és betegség elhárítására használtak fel. Duma-István András szerint a moldvai csángó magyar falvakban is különleges tisztelet övezte a nyírfákat.¹²

A 20. század elején a helyi legénytársadalom tagjai ekkor büntették meg a kevély, rártarti lányokat: kapujukat kukoricaszárrakkal, mocskos seprűkkel „díszítették”, az utcakapukat festékekkel mázolták be vagy nagyobb távolságra cipelték, s mindehhez még *macskazenét* is szolgáltattak.¹³ A 19. század végétől vidám mezei ünnepségeket is szerveztek a polgárosultabb falvakban, amikor cövekhez kötött kakasra céloztak, zsákban futottak, zsinegen lógó lepényt fogyasztottak.¹⁴

A háromszéki római katolikusok is a pünkösöd utáni második hét csütörtökén ünneplik az oltári szentséget. Közösségeikben egészen napjainkig élő hagyomány, hogy a falu belterületén rendszerint négy ideiglenes oltárt rendeznek be, föléje pedig zöld nyírfágakból lombsátort alakítanak ki, majd azt akkor nyíló virágokkal díszítenek fel. A legrendezettebb úrnapi felvonulás napjainkig Esztelneken maradt fenn, ahol a résztvevők a csodás, gyógyító erejűnek tartott Jézus-kútnál gyülekeznek. A menet élén keresztet, zászlókat hordoznak, a plébános pedig baldachin alatt vonul, kisebb lányok pedig kosaraikból virágszirmokat hincsenek elébük az útra.¹⁵

A háromszéki protestánsok nem nézték jó szemmel az úrnapi felvonulást, amit a szomszédos katolikus közösségek erősen demonstratív, önreprezentációs rítusának tartottak. A kézdivásárhelyi református felekezetű polgárok sokáig megakadályozták, hogy a Kantában élő katolikusok ezen a napon átvonuljanak a céhes város főterén. Apor Péter emlékiratában mindezt a következőképpen mutatta be: „De még amaz nyomoru kézdivásárhelyi vargák is, mikor catholica processio keresztzászlóval átal akart volna menni mezővárosokra, által nem bocsátották. Hanem az sokszor említett gróf Apor István bévivén és fundálván az minorita barátokat Vásárhely mellé az Kantában, az 1693 esztendőben, az nagy-szombathi academiában akarván menni, hogy atyámfiától elbucsuzsam, jöttem vala bé Kolosvárról Háromszékre, és magam az torjai zászlós keresztprocessióval menvén, én vivém bé legelsőben az processiót szent Háromság vasárnapján, és azután sok szép isteni szolgálatok ájtatosságok vadnak az Kantában azon minorita szent Ferenc szerzetinél.”¹⁶ A „kicsi magyar világban” készített fényképek azt örökítették meg, hogy a római katolikusok Úrnapiján már szabadon vonulhattak a főterén felállított lombsátorhoz, ideiglenes oltárhoz, kereszthez.¹⁷

*

¹² Duma-István 2015. 63–67.

¹³ Kotics 1993, 2001a, 2001b. 49–60.

¹⁴ Pethő 2014. 148–149.

¹⁵ Lásd Gazda K.1991.

¹⁶ Apor 1927.

¹⁷ Beke 2004. 25.

A püünkösdhöz és az úrnapihoz fűződő hagyományokban elsősorban a mélyebben hívó vallásos emberek, különösen asszonyok vettek részt. A különböző processziók keretében vidékiünkön már a férfiak feladata volt a keresztek, zászlók és baldachin vivése, míg a kisebb lányok szórták szét a virágszirmokat. Egészen a 20. század elejéig szintén csak iskoláskorú lányok és fiúk vettek részt a püünkösdi király- és királynéjárásban. Székelytőfalván a zöld ágakkal feldíszített szekeres felvonulásban már nagyobb legények vettek részt. A tavaszi erdei, mezei ünnepek, majálisok megszervezésében pedig, a legények mellett, már a különböző polgári egyesületek (fűvészenekar, dalárda, színjátó kör, asszonyegylet) tagjai is meghatározó szerepet játszottak.

A vallásos processziókban (püünkösdi búcsúban és úrnapiján) elsősorban egyházi énekeket, imákat szólaltattak meg, legtöbbször egy-egy előénekes, kántortanító, harangozó elődiktálásával, vezetésével. A püünkösdi király- és királynéjárás idején Háromszéken is énekes rítusszövegek csendültek fel. A különböző majálisok alkalmával pedig tréfás színjátékokat mutattak be.

A felvonulásokban jelentős szerephez jutott a közösen, hangosan mondott imádság és ének. A király- és királynéjárásban szintén a vokális énekek, köszöntő verseknek volt kiemelt szerepe. Az erdők szélén, ligetekben megszervezett majálisok idején általában már hangos térzene, dalárdák vidám éneke csendült fel.

A vallásos processziókban a különböző egyházi zászlóknak, kereszteknek, zöld lomboknak, ágaknak volt kiemelt, dekoratív szerepe. A résztvevők ilyenkor rendszerint ünnepi ruhájukban vonultak fel. A gyermekek püünkösdvásárnapján megszervezett felvonulásában a király és a királyné szerepét eljátszó fiú és lány már speciális viseletben haladt. A növények közül elsősorban az akkor loma boruló nyírfák nyertek különleges szerepet és jelentéseket: megérintették velük a kegyszobrot, azokból állították az úrnapi sátozt, azokkal díszítették fel a lányos házak bejáratát, a majálisok alkalmával pedig földbeállított nyírfágakkal jelölték ki a táncmulatság terét és határait.

E tavaszi, vallásos ünnepek alatt elsősorban az ünnepi felvonulás, a közös imádkozás és éneklés növelte az időszak jelentőségét. A majálisok alkalmával már sportosabb vetélkedőket (zsákba futást, rúdra mászást, magasugrást, lepényevést) is szerveztek, színjátékokat, népszerű dalokat mutattak be, közösen táncoltak és mulattak. A püünkösdi, úrnapi szokások, majálisok, rítusok jelentős részét általában kint a szabadban, ligetes erdők szélén, a természet ébredése idején szervezték meg.

Képek

*Nyírfaág nagyleány ház előtt.
Felsőlemhény 1986.*

*Piros szalagokkal feldíszített májusfa.
Felsőlemhény 1986.*

Futóverseny iskolai majálison. Zabola 19. század vége. (Gróf Mikes Árminné)

Rúdra mászás. Zabola 19. század vége. (Gróf Mikes Árminné)

Zsákfutás. Zabola 19. század vége. (Gróf Mikes Árminné)

Magasugrás. Zabola 19. század vége. (Gróf Mikes Árminné)

Búzaszentelés. Esztelnek 2014.

Búzaszentelés. Esztelnek 2014.

Meghívó Úrnapi megemlékezésre. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

Virágokkal feldíszített Jézus-kút. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

Idős asszonyok a kútnál. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

Kislányok virágszirmokat hintenek a körmenet élén. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

A pap baldachin alatt halad a körmenetben. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

Nyírfaágakkal, virágokkal, szentképpel feldíszített ideiglenes oltár. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

A menet megáll a lombsátornál. Esztelnek 1993. (Fosztó László)

A ferences szerzetes ígét olvas fel. Esztelnek 1993.
(Fosztó László)

Úrnapi felvonulás a céhes város főterén. Kézdivásárhely 1940-es évek eleje (Beke 2004. 25.)

Úrnapi felvonulás a megyeközpontban. Sepsiszentgyörgy 1948. (Fogolyán Kristóf) (SZNM)